

Г. М. Семененко,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

РЕЖИМ РЕАЛЬНОГО ЧАСУ В ІСТОРИЧНИХ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЯХ

У статті розглядаються моделі хронометражу мовних змін в історичній соціолінгвістиці. Доводиться, що режим реального часу якнайкраще допомагає простежити перебіг мовних змін, особливо при використанні у якості матеріалу дослідження мовних корпусів, які охоплюють значні відрізки часу. Важливим інструментом опису часового перебігу мовних змін визначається S-подібна крива.

Ключові слова: історична соціолінгвістика, реальний час, S-подібна крива, ранньомовноанглійський період.

В статье рассматриваются модели хронометража языковых изменений в исторической социолингвистике. Доказывается, что режим реального времени лучше помогает проследить ход языковых изменений, особенно при использовании в качестве материала исследования языковых корпусов, охватывающих значительные временные отрезки. S-образная кривая выделяется как важный инструмент описания временного хода языковых изменений.

Ключевые слова: историческая социолингвистика, реальное время, S-образная кривая, раннеанглийский период.

The article analyzes models for timing the process of language change in historical sociolinguistics. It is argued that the real time research is the best way to trace the linguistic change, especially when large language corpora that cover a significant period of time are used. S-shaped curve is discussed as an important tool for describing the time course of linguistic change.

Keywords: historical sociolinguistics, real time, S-shaped curve, Early Modern English.

Незважаючи на значну кількість діахронних досліджень, присвячених окремим мовним змінам в історії англійської мови, проблема власне часових аспектів зміни, таких як датування і темп перебігу мовних змін, не часто знаходиться у фокусі уваги дослідників. Питання точного датування мовних змін ніколи не було центральним в історичній лінгвістиці. Існує навіть теза про те, що «одним з найбільш маловивчених аспектів історичного мовознавства, присвяченого вивченню розвитку мови у часі, є саме елемент часу» [5, с. 256]. Методологічні аспекти вивчення хронометражу мовних змін на матеріалі різних періодів розвитку англійської мови висвітлювалися у низці досліджень [7; 9; 10; 14], проте запропоновані моделі не завжди враховували всі аспекти перебігу мовних змін. Тому вважаємо **актуальним** аналіз існуючих підходів до вивчення часових аспектів мовних змін з урахуванням специфіки саме історичних соціолінгвістичних досліджень. **Метою** статті є визначення доцільності використання режиму реального часу для аналізу мовних змін у ранньомовноанглійський період з урахуванням якісно-кількісних особливостей наявного мовного матеріалу.

Датування мовних змін, всупереч очікуванням, виявляється досить складним завданням. Без сумніву, на момент, коли мовна зміна досягає п'ятого завершеного етапу за класифікацією У. Лабова [11], і нова форма стає домінуючою, можна фіксувати мовну зміну. Проте, є непоодинокі випадки збереження старої форми в деяких мовних спільнотах, діалектах або жанрах. Наприклад, нова форма присвійного відмінку займенника середнього роду *its* не витіснила постномінальний варіант *it* у ранньомовноанглійській мові, а суфікс третьої особи однини *-th* можна зустріти в перекладі Біблії короля Якова (1611 р.), яка використовується і сьогодні. Постає питання доречності констатації мовної зміни в силу не повного завершення процесу. І навіть у випадку, коли мовна зміна визнається такою, що мала місце, важко провести межу між мовною та немовною варіативністю, іншими словами немає точних критеріїв встановлення кількості мовців, які мають прийняти інновацію або використовувати її в якості основного варіанту, для того, щоб констатувати факт мовної зміни.

Для кожної мовної зміни ці параметри визначаються окремо. У деяких випадках мовна зміна фіксується вже на самому початку появи нових елементів, незважаючи на те, що на їх закріплення в мові потрібен час. Прикладом такої мовної зміни в ранньомовноанглійський період є поява нової форми *it* в парадигмі присвійних займенників близько 1600 р. [13]. Інші мовні зміни, в першу чергу, стосуються правил і частоти вживання існуючих елементів, як наприклад заміна об'єктною формою *you* форми називного відмінку *ye* [1]. В цьому випадку про мовну зміну говорять, як правило, тільки тоді, коли більшість мовців змінили власні преференції у використанні форми [14]. З огляду на вищесказане варто припустити існування двох критичних часових точок у розгортанні мовної зміни: час появи нового варіанта і час закінчення процесу витіснення старої форми новою, чи, щонайменше, час, коли стара форма починає вважатися архаїчною або її використання обмежується окремими регістрами.

Хронометраж мовних змін не можна обговорювати без урахування їх багатовимірного характеру. Крім мовного та соціального аспектів увагу слід звертати і на текстові аспекти, оскільки одночасно з дифузиею серед мовців і мовних спільнот, мовні зміни поширюються з одного регістру або жанру в інший.

Перебіг мовних змін в реальному часі можна краще простежити, проводячи дослідження на матеріалі мовних корпусів, які охоплюють тривалий відрізок часу. Для найкращого хронометражу мовних змін, що фіксувалися на ранніх етапах розвитку мови, варто використовувати жанри найбільш наближені до усного мовлення. Саме таким є приватне листування, яке допомагає аналізувати мовні інновації якнайшвидше після їх появи в усній комунікації. При цьому слід враховувати, що від моменту появи інновації до моменту її письмової фіксації – навіть у приватному листуванні – може пройти деякий час. Однак, не викликає сумніву, що у приватному листуванні, позбавленому багатьох умовностей офіційних і літературних письмових жанрів, час мовних змін актуалізується з найменшим запізненням. Водночас існує і зворотний бік – у випадку мовних змін зверху [11] їхня фіксація в приватних листах також відбувається з деяким запізненням у порівнянні з офіційними жанрами. Систематичні дослідження хронології мовних змін в різних письмових видах мовлення необхідні для підтвердження цих припущень [14].

Варто відзначити цікавий парадокс, що існує в сучасній соціолінгвістиці, – саме соціолінгвісти, які проводили дослідження без використання історичних даних, встановили і обґрунтували низку положень, характерних для історичних соціолінгвістичних досліджень [11], що втім не нівелює суперечності у поглядах представників сучасних соціолінгвістичних досліджень і тих, хто займається вивченням історії розвитку мовних форм. Історичні соціолінгвісти в силу специфіки наявних даних більше фокусують увагу на загальних тенденціях і великих об'єктах, не маючи можливості вдаватися в дрібні деталі процесу мовних змін. Тим не менш, це не виключає спостереження за мовною поведінкою людей у минулому на мікрорівні.

Важливим інструментом опису часового перебігу мовних змін є S-подібна крива. Ця модель була запозичена з досліджень дифузії інновацій серед населення [6] і адаптована соціолінгвістами для опису дифузії мовних інновацій. S-подібна

крива відбиває процес поширення мовної зміни з повільною початковою стадією, швидкою середньою стадією, і уповільненням на заключному етапі (рис 1).

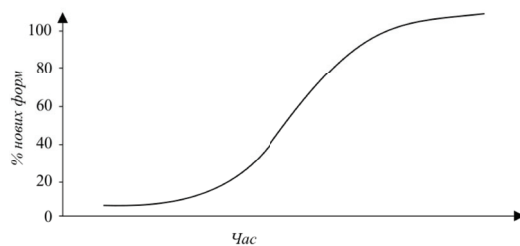

Рис. 1. Модель S-подібної кривої [11, с. 66].

У. Лабов [11, с. 65–66] пояснює такий перебіг процесу дифузії мовної зміни частотою контактів між користувачами нових і старих форм й подальшим прийняттям нової форми мовною спільнотою. Так на самому початку кількість користувачів інновативної форми невелика, і, відповідно, швидкість дифузії незначна. Швидкість зростає в серединній стадії, коли контакти між мовцями є найбільшим. Уповільнення на останньому етапі пояснюється невеликим тиском щодо зміни [11, с. 66], швидкість уповільнюється, так як число мовних подій, де зміна може відбутися зменшується. При цьому варто не забувати про існування мовних спільнот, які чинять опір даній зміні і, отже, уповільнюють процес дифузії в його завершальній стадії.

Рис. 1 дає абстрактну форму S-кривої, отриманої з кумулятивних частот біноміального розподілу, У. Лабов [11, с. 65] зазначає, що існують й інші математичні функції, що продукують криві такої форми. Проте вважаємо, що для розгляду мовних змін в ранньоніовоанглійський період достатньо використовувати S-подібні криві, побудовані на вихідних даних без подальшого математичного опрацювання.

Ідея S-подібної кривої була розроблена Дж. Ейчисон [2], на основі послідовних невеликих S-подібних кривих, що сукупно утворюють одну загальну S-криву (рис. 2).

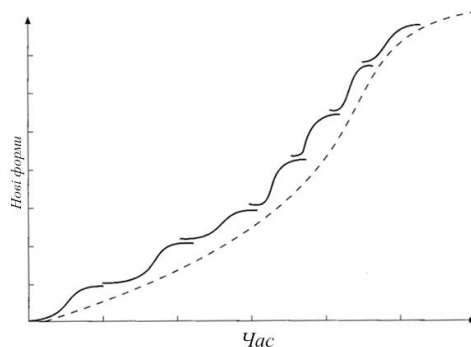

Рис. 2. Перехресні S-криві [2, с. 100].

Така модель особливо підходить для опису змін, що переходять з однієї мовної спільноти в інші у звичайній манері. Дослідники вважають, що існування перехресних S-кривих можна припустити для більшості змін [12].

Незважаючи на можливі розбіжності поглядів щодо механізму, який лежить в основі функціонування S-подібної кривої, особливо в стадії фінального уповільнення (див., наприклад дослідження Д. Денісона [8]), вважаємо цей інструмент надзвичайно корисним для аналізу мовних змін в історичній перспективі. Окрім частоти контактів, теорія акомодатії та аналіз структури мовної спільноти допоможуть у подальшому обґрунтуванні функціонування такої кривої.

У. Лабов запропонував розділити процес розгортання мовних змін на п'ять етапів, що відповідають п'яти різним відрізням S-подібної кривої [11, с. 67, 79–83]. Ці етапи включають початковий, новий та енергійний, середній, майже завершений і завершений. У відсотковому співвідношенні процес мовної зміни виглядає наступним чином:

початковий	нижче 15 відсотків;
новий та енергійний	між 15 і 35 відсотків;
середній	між 36 і 65 відсотків;
майже завершений	між 66 і 85 відсотків;
завершений	більше 85 відсотків.

Соціолінгвісти використовують два способи проведення дослідження в режимі реального часу [11, с. 76–77]:

а) трендові дослідження, що проводяться з однаковими інформантами і методами збору й аналізу даних з проміжком в n років (зазвичай 10 ~ 15 років);

б) панельні дослідження на основі однієї і тої самої вихідної вибірки. Вони передбачають використання сталої групи інформантів, з однаковими методами моніторингу змін у їхній мовленнєвій поведінці і з використанням аналогічних інструментів (анкети і т.д.).

Трендові дослідження повторює раніше проведене дослідження подібної вибірки інформантів з використанням однакової методики відбору матеріалу та його аналізу. Однак, малоймовірно, що одні й ті ж індивіди будуть опитані в обох дослідженнях. Для того, щоб отримати достовірні результати про мовну зміну, дослідник повинен переконатися, що мовна спільнота залишилася незмінною у період між двома зрізами дослідження. Такі умови проведення дослідження піднімають значну кількість методологічних проблем. По-перше, якщо досліджується велика мовна спільнота, важко або неможливо включити тих інформантів, які були частиною вихідної вибірки. Крім того, мовна спільнота обов'язково має бути тією самою й залишатися демографічно стабільною; в іншому випадку зміни можуть і, ймовірно, будуть, зазнавати

впливу зовнішніх факторів. Це ні в якому разі не означає, що варіативність і мовні зміни є несуттєвими, але прослідкувати дію внутрішніх мовних факторів буде досить проблематично [3].

Панельне дослідження, з іншого боку, передбачає участь в дослідженні однієї і тої самої групи осіб через певний проміжок часу. Такий тип дослідження потребує використовувати вихідну вибірку інформантів і консультантів, а, отже, включає необхідність локалізувати тих же самих осіб у просторі і часі. Ці індивіди заповнюють ту ж саму анкету, з ними проводять таке ж саме соціолінгвістичне інтерв'ю з використанням тих же формальних тестів, що і в оригінальному дослідженні. Прикладами панельних соціолінгвістичних досліджень можуть бути соціолінгвістичні дослідження сучасної французької мови в Монреалі [15], або аналіз мовлення одного індивіду протягом певного періоду часу, проведеного в рамках дослідження діалекту Копенгагена [4].

Наразі в історичній соціолінгвістиці перевага надається трендовим дослідженням, так як частіше за все використовуються соціально репрезентативні мовні корпуси, що охоплюють низку послідовних періодів в історії мови. Положення, за яким спільнота повинна залишатися незмінною, однак, не застосовується до історичного мовознавства, тому що суспільство неминуче змінюється в довгостроковій перспективі. Єдиним способом подолання такої проблеми є якісна інтерпретація даних. Мовні зміни необхідно аналізувати і оцінювати в контексті соціальних змін. При використанні корпусу ранньоанглійського листування аналізуються листи тих самих осіб, написані з інтервалом у десятиліття, і це подекуди наближає дослідження до панельних досліджень, коли одні і ті ж самі особи надають науково-дослідні дані для різних періодів, що виділяються при аналізі мовних змін. Звичайно, історичні дослідження у реальному часі мають свої недоліки – дані часто уривчасті і не завжди дуже якісні, проте, маємо перевагу в об'єктивності даних, оскільки вони отримані не в результаті конкретного дослідницького проекту. В подальших дослідженнях вважаємо за потрібне розглянути доречність використання режиму змодельованого часу для аналізу мовних змін в історії англійської мови.

Література:

1. Семененко Г. М. Трансформація парадигми займенників другої особи в пізньосередньо- і ранньоновіанглійському періодах: опозиція відмінку / Г. М. Семененко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 14 (273). – 2013. – С. 247–256.
2. Aitchison J. Language change: progress or decay? / Aitchison, Jean. Cambridge University Press, 2000. – 324 p.
3. Bailey G., Maynor N. Decreolization? / Bailey, Guy and Natalie Maynor // Language in Society. – 1987. – № 16. – P. 449–474.
4. Brink L. Dansk Rigsmal I-II. Lydudviklingen siden 1840 med soerligheden pa sociolekterne i Kobenhavn / L. Brink, J. Lund. – Copenhagen : Gyldental, 1975.
5. Chen M. Y. Sound change: actuation and implementation / Chen, Matthew Y., and William S.-Y. Wang // Language. – № 51.2. – 1975. – P. 255–281.
6. Cooper R. L. A Framework for the Study of Language Spread / Robert L. Cooper // Language Spread. Studies in Diffusion and Social Change. – Bloomington, IN : Indiana University Press, 1982. – P. 5–36
7. Croft W. Explaining language change: an evolutionary approach / Croft, William. – London and New York : Longman, 2000. – 304 p.
8. Denison D. Log(istic) and simplistic S-curves / Denison, David // Motives for language change. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – P. 54–70.
9. Devitt A. J. Standardizing written English: diffusion in the case of Scotland, 1520–1659 / Amy J. Devitt. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 136 p.
10. Kroch A. S. 1989. Reflexes of grammar in patterns of language change/ Anthony S. Kroch // Language Variation and Change. – 1989. – №1. – P. 199–244.
11. Labov W. Principles of Linguistic Change. Volume 1: Internal Factors / W. Labov – London, New York : Basil Blackwell, 1994. – 625 p.
12. Nevalainen T. Historical Sociolinguistics: Language Change in Tudor and Stuart England / T. Nevalainen, H. Raumolin-Brunberg – London : Pearson Education, 2003. – 266 p.
13. Nevalainen T. Its beauty and the beauty of it: the standardization of the third person neuter possessive in Early Modern English / T. Nevalainen, H. Raumolin-Brunberg // Towards a standard English, 1600-1800. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1994. – P. 171–216.
14. Ogura M. Snowball effect in lexical diffusion: The development of -s in the third person singular present indicative in English / Ogura Miko, William S.-Y. Wang // English Historical Linguistics 1994. – Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 1996. – P. 119–141.
15. Thibault P. Un Corpus de Français Parlé / Pierrette Thibault and Vincent Diane. – Montréal : Recherches Sociolinguistiques, 1990. – 145 p.

УДК 811.112.2'27:659.1

Т. П. Семенюк,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ВИДИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОЇ МАРКОВАНостІ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Стаття присвячена одній із головних категорій полікодових текстів – інтертекстуальності, яка є своєрідним «містком», через який в текст проникають елементи інших текстів, а іноді й кодів. У роботі розглядаються форми та види інтертекстуальної взаємодії в рекламній комунікації. Основна увага приділена дослідженню маркерів діалогічної взаємодії рекламних текстів та їх пре-текстів на словесному рівні.

Ключові слова: *текст, пре-текст, рекламний текст, інтертекстуальність, маркер, цитата, аллюзія.*

Статья посвящена одной из главных категорий поликодовых текстов – интертекстуальности, которая есть своеобразным «мостиком», через который в текст внедряются элементы с других текстов, а иногда и кодов. В работе рассматриваются формы и виды интертекстуального взаимодействия в рекламной коммуникации. Основное внимание уделено исследованию маркеров диалогического взаимодействия рекламных текстов и их пре-текстов на словесном уровне.

Ключевые слова: *текст, претекст, рекламный текст, интертекстуальность, маркер, цитата, аллюзия.*

The article is devoted to the one of the most important categories of polycode texts – intertextuality, which is the peculiar «bridge», through which elements from other texts or codes go into the text. Forms and types of intertextual relations in advertising communication are examined in the article. The main attention is paid to the investigation of the markers of dialogical interaction of the advertising texts and their reference-texts on the semantic level.

Key words: *text, pretext, advertising text, intertextuality, marker, citation, allusion.*